

KNYGA APIE ATVEJO ANALIZĖS METODĄ*

Knygos autorius Robertas K. Yinas yra gana plačiai akademi-niame pasaulyje žinomas mokslininkas, garsėjantis savo knygomis ir straipsniais, nagrinėjančiais socialinių mokslų bei jų metodologi-jos problemas. Nuo 8-ojo dešimtmečio dr. R. K. Yinas aktyviai reikšėsi kūrybinėje ir leidybinėje veikloje: 1970–78 m. jis priklausė JAV tyrimų korporacijai RAND ir ne vienam redakciniam bei JAV nacionalinės mokslų akademijos komitetui, dirbo profesoriumi daugelyje JAV valstybinių institucijų, aktyviai dalyvavo įvairiuose tarptautiniuose seminaruose bei konferencijose. Šiuo metu R. K. Yinas yra JAV korporacijos COSMOS, kuri specializuojasi tirdama socialinių mokslų problemas, prezidentas. Daugelis jo knygos pavyzdžių yra paimti iš tyrimų, atliktų šioje korporacijoje.

R. K. Yino, 1962 m. Harvardo koledžo absolvento ir 1970 m. Masačiūseto technologijos instituto mokslų daktaro, indėlis į metodologijos tyrinėjimus socialinių mokslų srityje tapo dar svaresnis, išlei-dus knygą apie atvejo analizės metodą (*case study method*), kuri pirmą kartą pasirodė 1984 m. Sulaukęs populiarumo aukštosiose mokyk-lose bei palankių kritikų atsiliepimų, leidinys vėl buvo išleistas 1989 m., o 2-asis, papildytas leidimas išėjo 1994 m. Kaip pažymi mokslinin-kas, parašyti knygą jį paskatino dvidešimt metų atliekami sociologi-niai tyrimai, metodologinių kursų dėstymas Masačiūsetso technologi-jos institute, Orhuso verslo mokykloje Danijoje ir Amerikos univer-sitete bei nuolatinis dalyvavimas akademinuose debatuose.

Atvejo analizės būdas neretai susilaukia aštrios kritikos, kaip socialinių mokslų tyrimo metodas, stokojantis objektyvumo, griežtumo ir tikslumo. Tačiau, kaip rodo praktika, atvejo tyrimas lieka vienu plačiausiai vartojamų metodų sociologijoje, politikos

* Yin, Robert K. *Case Study Research: Design and Methods*. – 2nd ed. – Newbury Park, CA: Sage Publications, 1994. – 173 p.

moksluose, istorijoje, ekonomikoje, psichologijoje ir t.t. Noras argumentuotai pagrįsti ir sustiprinti atvejo tyrimo būdą kaip metodologiškai svarų, buvo vienas iš veiksmų, paskatinusių R. K. Yiną plačiau pagrįsti šį socialinių mokslų tyrimų metodą.

Autorius siekia supažindinti skaitytojus su *griežtu ir tikslu* tyrimo metodu bei padėti tyrinėtojams parašyti gerus tiriamojo pobūdžio darbus. Mokslininkas akcentuoja knygos pranašumus, pabrėždamas ne tik tradiciškai aptariamus atvejo analizės duomenų rinkimo būdus, bet ir didesnę nei kitų autorių dėmesį pačiam atvejo tyrimui bei jo planui.

Ši recenzija pristatys skaitytojams R. K. Yino knygoje nagrinėjamus atvejo analizės metodo etapus (problemos iškėlimą, tyrimo planą, duomenų rinkimą ir analizavimą bei išvadas ir jų pristatymą) ir, tikėkimės, sukels didesnę susidomėjimą socialinių mokslų metodologija.

Atvejo analizės būdas metodologiniame socialinių mokslų kontekste

Filosofinio pobūdžio klausimai apie socialinių mokslų prasmę neduoda ramybės ne vienam tyrinėtojiui, klausiančiam savęs „kodėl aš tiriui?“, „ko aš siekiu?“ ir t.t. Kai kuriuos atsakymus siūlo socialinių mokslų tyrimų tikslai, kurie, pasak UNESCO Tarptautinės Socialinių Mokslų Tarybos įsteigto Steino Rokkano prizo 1989 m. laimėtojo Charleso C. Ragino, identifikuoja bendruosius socialinės aplinkos modelius ir ryšius tarp jų, verifikuoja, tobulina bei kuria teorijas, interpretuoja kultūriškai ir istoriškai svarbius reiškinius¹. Minėtų tikslų padeda pasiekti trys tyrimų strategijos: *kokybinė* (nagrinėjanti bendrybes santykinai nedaugeliu atvejų), *lyginamoji* (tirianči skirtumus palyginus nedaugeliu atvejų) ir *kiekybinė* (analizuojanti atitikmenis tarp dviejų ar daugiau savybių daugeliu atvejų (kovariacija))². Kokybinių socialinių mokslų analizės būdų išskirtinumas geriausiai paaiškinamas, juos palyginus su kiekybiniais tyrimo metodais. Pirmieji akcentuoja tyrimo *išsamumą*, kuriam pasiekti naudojami vienas ar keli tiriamojo reiškinio atvejai ir kai kurių duomenų aspektų *išryškinimas*. Tuo tarpu kiekybiniai metodai, akcentuoja *bendrumą* ir *visuotinumą*, kuriuos atskleidžia daug atvejų bei daugybės duomenų *sukaupimas*. Mokslininkai, norintys atskleisti pagrindinius tiriamo reiškinio bruožus ir įvertinti jų tarpusavio sąryšius, renkasi kokybinius socialinių mokslų tyrimo būdus, kai kiti

metodai nepakankamai išanalizuoja pasirinktą reiškinį. R. K. Yino analizuojamas atvejo tyrimo būdas, reikia paminėti, priklauso būtent kokybiniais socialinių mokslų metodams.

Kada rinktis atvejo analizės metodą?

Knygos įvade atvejo tyrimas pristatomas kaip viena iš socialinių mokslų tyrimo strategijų. Ji atskiriama nuo istorinių tyrimų, eksperimentų, apklausų, etc. Autorius paaiškina, kada ir kurią tyrimo strategiją optimaliai pateisina tyrinėtojo lūkesčius. R. K. Yino nuomone, kiekviena tyrimo strategija turi tris tikslus: *ištirti, aprašyti ir paaiškinti*. Tyrimo strategijos pasirinkimą lemia keletas veiksnių: klausimas, į kurį siekia atsakyti tyrimas, dėmesio analizuojamiems dabartiniais (ar istoriniams) reiškiniais ir kontrolės tyrimo įvykiams laipsnis.

Aptardamas pirmąjį veiksni, R. K. Yinas išskiria paaiškinamojo pobūdžio klausimus „*kaip*“ ir „*kodėl*“, į kuriuos dažniausiai siekia atsakyti mokslininkai, pasirinkę atvejo analizės, istorijos tyrimo ar eksperimentų tyrimų strategijas³. Išryškinęs minėtus tyrimų metodus, autorius pataria, kada rinktis atvejo analizės metodą. Istorinio tyrimo strategija, pasak autoriaus, yra labiau susijusi su „mirusia praeitimi“⁴. Žinoma, jog istorikai, tiriantys naujausiųjų laikų istoriją, gali naudotis tiek atvejo analizės, tiek istoriniu tyrimo metodu. Tačiau knygoje nėra išsamiau paaiškinta, kuri iš šių dviejų tyrimo strategijų yra priimtinesnė, tiriant šių dienų įvykius. Pažymima, kad istorikams retai kada prireikia atvejo analizės metu naudojamų sistemingų interviu bei tiriamų įvykių stebėjimo. Tād tyrimo strategijos pasirinkimas, tiriant šių dienų reiškinius, gali priversti istorijos tyrimo ir atvejo analizės šalininkus suremti ietis diskusijose metodologiniais klausimais.

Autoriui diskutuojant apie kontrolės tiriamiems įvykiams laipsnį, akcentuojama, kad, tyrinėtojas, pasirinkęs atvejo analizės metodą, daugiausiai apsiriboja stebėjimu ir negali, skirtingai nuo eksperimentų, kur tiriamiems objektams ar procesams yra tikslinčiai sukuriama ir keičiamos tyrimo sąlygos, manipuluoti ar tiesiogiai daryti įtakos tiriamajam reiškiniui.

Atvejo analizės metodas ir jo svarba teoriniams argumentams

Apžvelgęs kitų mokslininkų pastangas metodologiškai nagrinėti atvejo analizę bei pateikęs sąlygas, lemiančias rinktis vieną iš tyrimo strategijų, R. K. Yinas apibrėžia atvejo analizės metodą kaip *empirinę tyrinėjimą, kuris tiria šiuolaikinius reiškinius jų egzistavimo kontekste, kai ribos tarp reiškinio ir konteksto nėra ryškios*⁵ ir priduria, jog atvejo tyrimo būdas remiasi daugybe duomenų šaltinių bei renka ir analizuoja duomenis pagal anksčiau išvystytus teorinius argumentus. Atremdamas, pasak autoriaus, nepelnytą atvejo tyrimo metodo kritiką, akcentuojančią minėto tyrimo būdo menkavertiškumą teorijų atžvilgiu, Robertas K. Yinas teigia, kad atvejo analizės metodas prisideda prie teorinių teiginių verifikavimo ir platesnių analitinių apibendrinimų⁶. Jam antrina Alexanderas L. George'as⁷, Bruce'as L. Bergas⁸ ir kiti mokslininkai, kurie savo darbuose liudija atvejo tyrimo svarbą hipotezių, apibendrinimų ir teorijų formulavimui. Vis dar abejojantiems teorine atvejo tyrimo būdo svarba, siūloma susipažinti ir su pastarųjų autorių knygomis.

Tyrimo plano sudarymas

Analizės plano sudarymas neabejotinai palengvina tyrimo eigą ir iš anksto leidžia spręsti apie būsimą jo kokybę. Skaitytojams pravartu susipažinti su antroje knygos dalyje nagrinėjamu tyrimo planu, kuris susieja tyrimo klausimus, duomenų rinkimą ir išvadas. Autorius aptaria keturis atvejo analizės tipus: *vieno atvejo*, *daugelio atvejų*, *holistinį (vieno atvejo elemento) ir daugelio atvejo elementų* („embedded“), nors pagrindiniais laiko du pirmuosius, o du pastaruosius – išvestiniais iš pirmųjų⁹. Vieno atvejo tipas naudojamas, norint teoriją patvirtinti, išplėsti arba susilpninti, paneigiant kai kuriuos jos aspektus. Kuo sudėtingesnis tiriamas reiškinys, tuo labiau linktama naudoti daugelio atvejų ir turinčių ne vieną elementą tyrimo planą, tačiau autorius primena, kad tokia analizė ilgiau užtrunka. Mokslininkas akcentuoja tyrimo plano lankstumą, kadangi planą galima keisti vykstant tyrimui, atsirandant papildomiems, pirminiuose šaltiniuose nenumatytiems duomenims, verčiantiems permąstyti analizės pobūdį. Įdomu pažymėti dar ir tai, kad R. K. Yinas, skirtingai daugeliui mokslininkų, neišskiria lyginamosios socialinių mokslų tyrimo strategijos, prilygindamas ją daugelio atvejų (*multiple-*

case) tipui, kur, analizuojant daugiau nei vieną atvejį, galimas kintamųjų palyginimas.

R. K. Yinas skiria nemažą dėmesį tyrimo plano kokybei, kuri svarbi bet kuriam analitinio pobūdžio darbui. Knygoje išsamiai nušviečiami keturi tyrimo plano kokybės aspektai: plano sukūrimo pagrįstumas (*construct validity*), vidinis pagrįstumas (*internal validity*), išorinis pagrįstumas (*external validity*) ir patikimumas (*reliability*), atskleidžiant kuriai tyrimo fazei aptariamas aspektas yra svarbiausias¹⁰. Pagal šiuos keturis aspektus galima spręsti apie bet kurio socialinių mokslų tyrimų darbo kokybę, todėl šios metodologinės įžvalgos ypač reikšmingos politologams, istorikams, sociologams ir kitiems socialinių mokslų atstovams, rašantiems mokslinius analitinius darbus.

Duomenų rinkimas

Iškėlus problemą bei sudarius tyrimo planą, kitas žingsnis, rašant darbą, yra šaltinių peržiūra. R. K. Yinas trečiajame knygos skyriuje akcentuoja išankstinį pasirėngimą duomenų rinkimui, kuris, pasak autoriaus, dažniausiai priklauso nuo asmeninių tyrinėtojo savybių. Mokslininkas argumentuotai siūlo tyrinėtojams išsiugdyti bruožus, reikalingus geram surinkti duomenis¹¹. Tyrimo problemos išmanymas, neturint išankstinių ideologinių ir teorinių nuostatų, netgi prieštaraujančių pradinei hipotezei duomenų įtraukimas padeda gerai pasirėngti šaltinių peržiūrai. Autorius sistemingai išdėsto duomenų rinkimo strategiją, besiremiančią seminarų patyrimu, atvejo analizės protokolo surašymu, kurie turėtų padėti padidinti tyrimo patikimumą.

Socialinių mokslų tyrimai dažnai priklauso nuo to, ar pasiseks rasti pakankamai duomenų, norint pagrįsti iškeltą hipotezę ar atsakyti į tyrimo klausimus. Šaltinių peržiūra gali ilgam pristabdyti analitinio darbo eigą. Ketvirtajame knygos skyriuje skaitytojas supažindinamas su šešiais pagrindiniais duomenų šaltiniais, remiantis pagrindiniais tyrimo pagrįstumo ir patikimumo principais¹². Išsamiai aptartų šaltinių (*dokumentų, archyvinės medžiagos, interviu, tiesioginio stebėjimo, dalyvio stebėjimo ir fizinių artefaktų*) panaudojimas padeda tyrinėtoju sistemingai surinkti įrodymus, siekiant atsakyti į tyrimo klausimus. Autorius nepamiršta ir metodologinių aspektų, aptardamas kiekvieną iš minėtų duomenų šaltinių panaudojimo galimybių. Konkrečios nuorodos į kitų mokslininkų darbus, analizuojančius

duomenų rinkimo techniką, pateikia naujus orientyrus skaitytojams, norintiems plėsti savo žinias, bei sukuria kontekstą, kuriame galima geriau suprasti ir įvertinti įvairius duomenų rinkimo aspektus.

Analizės eiga

Surinkti duomenys gali būti analizuojami gana įvairiai. Svarbiausia yra vadovautis bendrais analitinės strategijos principais, nusakant *ką* ir *kodėl* reikia tirti. R. K. Yinas pabrėžia tiriamojo darbo duomenų analizės ir atvejo aprašo svarbą. Remdamasis minėtais principais, penktame knygos skyriuje mokslininkas išskiria keturis pagrindinius analizavimo būdus: modelių lyginimo (*pattern-matching*), paaiškinimo (*explanation-building*), pasirinkto periodo (*time-series*) ir programinių-loginių (*program logic*) bei trumpai aptaria keletą mažesnės svarbos analizavimo modelių¹³. Polemizuodamas su kitais mokslininkais, autorius įrodinėja savo pateiktų modelių pagrįstumą, pritaikomumą ir svarbą, analizuojant duomenis. Skaitytojai šis skyrius gali būti įdomus, norint giliau susipažinti su kiekvieno iš duomenų analizės modelių bruožais, kurių čia tikrai apstu bei principais, padedančiais parašyti aukštos kokybės tiriamąjį darbą.

Išvadų parašymas ir pristatymas

Joks analitinis ar netgi deskriptyvinis darbas nėra išbaigtas be išvadų. Tačiau svarbiausia, pasak mokslininko, yra žinoti, kam yra pristatomos atvejo analizės išvados (pvz. kolegoms, projekto finansuotojams, spaudai ir pan.). Nuo to priklauso, išvadų forma. Baigiamajame knygos skyriuje R. K. Yinas supažindina skaitytoją su atvejo tyrimo išvadų ir jų pristatymo (*case study report*) rašymo būdais. Autorius, atsižvelgdamas į paaiškinamąjį, aprašomąjį ir tiriamąjį tyrimo strategijos tikslus, nagrinėja šešias išvadų parašymo alternatyvas: linearinę-analitinę (*liner-analitic*), lyginamąją, chronologinę, teorinę (*theory-building*), „laukimo“ („*suspense*“) ir nenuoseklią (*unsequenced*)¹⁴.

Knyga baigiama įžvalgomis kaip parašyti pavyzdinę atvejo analizę, ko, tikriausiai, ir siekia kiekvienas politologas, istorikas, ekonomistas ar bet kuris, rašantis didesnės ar mažesnės svarbos tiriamojo pobūdžio darbą.

Trumpai apibūdinant R. K. Yino darbą, galima teigti, jog jis pasižymi išsamiumi ir argumentuotu vieno iš metodologinių socialinių mokslų tyrimų aspektų – atvejo analizės metodo – nagrinėjimu.

Žinoma, tai nėra vakaro skaitiniai prieš miegą, tačiau dera pažymėti, jog darbas nėra apkrautas gausiais ir painiais, dažnai reikalaujančiais teorinio ir metodologinio apsiskaitymo, terminais ir teorinėmis vingrybėmis, būdingomis daugeliui socialinių mokslų metodologijai skirtų knygų. Darbe netrūksta gausiai įvairius argumentus iliustruojančių pavyzdžių bei nuorodų į kitų autorių kūrybą, nagrinėjančią metodologinius klausimus. Skaitytojas gali susidaryti pakankamai išsamų vaizdą apie atvejo analizės metodo vietą metodologiniame socialinių mokslų kontekste bei įvairius tyrimo klausimų iškėlimo, analizės plano sudarymo, duomenų rinkimo, analizavimo ir išvadų rašymo aspektus. R. K. Yino knyga kaip vienu iš metodologinių vadovėlių gali naudotis besigilinantys į socialinių mokslų problematiką. Tikėkimės, kad dar šiame tūkstantmetyje skaitytojai galės įsigyti aptartą knygą ir Lietuvoje.

MINDAUGAS JURKYNAS

PASTABOS IR NUORODOS

¹ Žr.: Ragin, Ch. C. *Constructing Social Research: the Unity and Diversity of Method*. – London, 1994. – P. 32.

² Ibid. – P. 33.

³ Žr.: Yin, R. K. *Case Study Research. Design and Methods*. – 2nd ed. – Newbury Park. CA: Sage Publications, 1994. – P. 6.

⁴ Ty, kai susiję su tiriamu įvykiu asmenys yra mirę, ir tyrinėtojas turi remtis pirminiais ar antriniais šaltiniais bei fiziniais ar kultūriniais artefaktais (Žr.: Yin, R. K. – P. 8.)

⁵ Žr.: Yin, R. K. *Case Study Research. Design and Methods*. – 2nd ed. – Newbury Park. CA: Sage Publications, 1994. – P. 13.

⁶ Ibid. – P. 27–32.

⁷ Žr.: George A. L. *Case Studies and Theory Development: The Method of Structured, Focused Comparison* // P. G. Lauren (ed.) *Diplomacy: New Approaches In History Theory and Policy*. – New York: Free Press, 1979. – P. 49.

⁸ Žr.: Berg B. L. *Qualitative research methods for the social sciences*. – 3rd ed. – Boston, 1998. – P. 218.

⁹ Žr.: Yin, R. K. *Case Study Research. Design and Methods*. – 2nd ed. – Newbury Park. CA: Sage Publications, 1994. – P. 38.

¹⁰ Ibid. – P. 32–38.

¹¹ Ibid. – P. 56–59.

¹² Ty, daugiau nei vieno duomenų šaltinio panaudojimas, atvejo analizės duomenų bazės sudarymas ir teiginių įrodymo seka, siejanti tyrimo klausimus, duomenų surinkimą bei išvadas. (Yin, R. K 1994: – P. 78).

¹³ Žr.: Yin, R. K. *Case Study Research. Design and Methods*. – 2nd ed. – Newbury Park. CA: Sage Publications, 1994. – P. 103–104.

¹⁴ Ibid. – P. 127–147.